

в умовах воєнного стану. *Інклюзивне освітнє середовище: проблеми, перспективи та кращі практики з нагоди 25-ї річниці Університету «Україна»* : тези доп. XXIII Міжнар. науково-практ. конф., м. Київ, 29 листоп. 2023 р.

5. Лющенко І., Хоменко Н. Логопедична робота із дітьми з розладами аутистичного спектру. *Modern research in science and education. Proceedings of the 5th International scientific and practical conference*. 2024. С. 500–505.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-553-5-32>

РОЗБУДОВА ЕФЕКТИВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА З ОПОРОЮ НА СТАН СЕНСО-МОТОРНОГО РОЗВИТКУ

Мельник Вероніка Миколаївна

*аспірантка кафедри психології особистості та соціальних практик
факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

Сучасна психолого-педагогічна наука виділяє ряд основних інноваційних технологій організації освітнього процесу: свобода індивідуального вибору, саморозвиток, дослідницький потенціал й відповідальне ставлення учня до свого навчання; збагачення ментального досвіду особистості; застосування інтерактивних технік групової комунікації; підвищення рівня пізнавальної активності за рахунок пропонування проблемних ситуацій; впровадження варіативності, гнучкості при виборі змісту, засобів і методів навчання та виховання. Тенденції новітньої освітології спрямовані на гуманізацію та персоналізацію освітнього процесу, врахування інтересів і задатків учнів, реалізацію особистісно-орієнтованого підходу, залучення культурно-моральних цінностей на всіх етапах виховного впливу [4].

Задля безперешкодного та ефективного початку освітньої діяльності необхідний вчасний і повноцінний запуск психологічної готовності, яка складається з: інтелектуальної (достатній рівень пізнавальних процесів, сенсомоторних навичок, здатність до навчання), особистісної (мотивація, дозрівання емоційно-вольової сфери психіки,

самосвідомість та самоконтроль) та соціальної готовності (комунікативна та соціальна компетентність) [1].

Виходить, згідно з концепцією навчального розвитку, навчанням є своєчасне пристосування дидактичних завдань до етапності росту структур мозку та доступної модальності відчуття і сприймання організмом людини.

Кожен рефлекс стає можливим за дієздатної нервової системи, а саме завдяки взаємозв'язку між рецептивним полем і локалізацією в ЦНС. За реалізацію рухових рефлексів тіла також відповідають спинний і головний мозок. Так, для утримання положення тіла необхідний розгинальний рефлекторний тонус, гармонійний перерозподіл м'язового тонуусу тіла або окремих його частин. На рівні довгастого мозку реалізується первинний аналіз різних параметрів подразників, інформація про які передається до підкіркових структур для визначення його значення та адекватної відповіді [2].

Поняття сприймання окреслюють як активний процес засвоєння моторних компонентів перцепції. Якраз завдяки насиченій дії обстеження оточення та систематизації сенсорних еталонів у дитини формуються стійкі уявлення про основні різновиди форм, розмірів, кольорів, смаків тощо. У випадку недосконалої здатності до всебічного вивчення предметів і явищ навколишньої дійсності, що пов'язано з переліком різноманітних психофізичних факторів і соціальних умов зростання дитини, відбувається недостатній розвиток чуттєвого пізнання. Зазвичай, такі сенсорні образи є нестійкими, недостатньо чіткими, неточними за вербальним означенням певного уявлення. Надалі можна спостерігати утруднене узагальнення сприймання та використання засвоєних знань у нових ситуаціях з сторонніми людьми [5].

Задля закріплення нових алгоритмів рухової активності, невід'ємної частини навчального процесу, потрібно розширити чуттєвий досвід. Важливим є засвоєння нові відчуття через упорядкування та осмислення значення отриманої сенсорної інформації, що надходить як із зовнішнього простору, так і від внутрішніх органів людини [2]. Такий ланцюжок відбувається в типовому онтогенезі, однак існує вид порушеного розвитку, що яскраво демонструє наслідки від проблем сенсорної інтеграції організму. Мова про розлади аутистичного спектра.

В осіб з аутизмом одне з ключових ознак вважається саме порушення обробки сенсорних сигналів. Помилка виникає на рівні відповідних відділів кори головного мозку – сенсорний сигнал не реєструється звичним способом, утруднено проходить модуляція сенсорних сигналів. Відповідно зворотна реакція на подразник подається не в повному обсязі чи дуже викривлено. Тому в індивідів

з висновком РАС помітна обмежена, мимовільна рухова активність, не скоординованість, розгальмованість частин тіла. Внаслідок цього спеціальні педагоги та психологи відзначають складності дітей з аутизмом у наслідуванні, переключенні м'язового тону, особливо за інструкцією. Як правило, вони важко орієнтуються у просторі, ніби не цілеспрямовано керують власними частинами тіла, не усвідомлюють джерело звуків і світла, складно розпізнають кольори, форми, динамічні зміни навколишнього середовища. Також у дітей з аутизмом від раннього віку спостерігається дисгармонійний психомоторний розвиток, зазвичай із затримкою; своєрідність сенсорного сприймання й моторики, ригідність психічних реакцій; розгальмованість і підвищена збудливість; порушення мовленнєво-комунікативного розвитку [2]. Вказані особливості патогенно впливають на подальший освітній діяльності дитини з аутизмом, адже без належного спеціального втручання та програми корекційно-розвиткових послуг згадані порушення будуть ускладнюватися і доповнюватися вторинними проблемами.

Процес розвитку сенсо-моторики в сегменті науково доведених методик очолює чотирьохрівневий підхід сенсорної інтеграції А.Д. Ауге. Передусім програма спрямована на гармонійне поєднання роботи аналізаторів тактильної, вестибулярної, пропріоцептивної систем. На другому етапі формується перцептивний образ власного тіла, скоординованість обох сторін тіла, закріплення рухової програми та емоційної стабільності. Третій рівень методу А.Д. Ауге присвячено слухо-зоровим відчуттям, а четвертий – поєднанню всіх сенсорних процесів перших трьох рівнів [2]. Такий алгоритм сенсо-моторної інтеграції визнаний практико-орієнтованими фахівцями, широко застосовується у світовій роботі спеціальних педагогів і психологів.

Підсумовуючи теоретичні та практичні напрацювання вітчизняних науковців (Базима Н.В., А.Л. Душка, К.О. Островська, Т.В. Скрипник, О.П. Таран, В.В. Тарасун, Г.М. Хворова, Д.І. Шульженко), які займаються питанням психологічного супроводу дітей шкільного віку з аутизмом в інклюзивному середовищі, можна скласти такий список напрямків роботи команди, зокрема спеціального педагога та психолога закладу освіти [3]:

1. Проведення комплексної діагностичної, психокорекційної та профілактичної допомоги дитині.

2. Просвітницька робота з колегами і батьками (законними представниками) щодо специфіки ментального та фізичного розвитку дитини, особливостей її навчально-виховного процесу, технології індивідуального підходу для успішної освітньої діяльності.

3. Психологічне консультування з метою встановлення оптимальних взаємин дитячо-батьківських стосунків у родині і поліпшення психологічних умов зростання дитини з РАС і її сиблінгів.

4. Співпраця з учнівським колективом задля формування позитивних установок щодо взаємодії з однокласними з особливими потребами.

Батьки, психологи, вчителі та інші спеціалісти, хто займається підтримкою дітей з розладами аутистичного спектру, частіше визнають потенціал комп'ютерних технологій як дієвого інструменту у вивченні та розробці освітньої траєкторії таких учнів. Дослідження підкреслюють цінність технологій у таких сферах, як: спілкування, спільне використання інтересів з іншими, саморегуляція та розвитку почуття особистої компетентності. Застосування ІКТ продемонструвало позитивні результати у розпізнаванні емоцій і почуттів, зниження частоти повторюваних патернів поведінки, розширення як імпресивного, так і експресивного словника дітей з аутизмом. Заняття в індивідуальній формі мають залучати елементи ігрових вправ для засвоєння дітьми з РАС певних властивостей предметів, під час якої сумісні дії педагога та дитини супроводжуються поясненнями та демонстрацією. Поступово виконання за наслідуванням стають основним засобом розширення дитини сенсорного досвіду [5; 6]. Сам так можна узагальнити тривалий шлях організації успішної освітньої діяльності осіб з аутизмом через компенсацію сенсо-моторного розвитку, що є запорукою соціалізації та гармонійного життя людини у майбутньому.

Література

1. Мартинчук, О.В., Маруненко, І.М., Луцько, К.В., Таран, О.П., Мельніченко, Т.В., Єжова, Т.Є. Спеціальна педагогіка. 2017. С. 364.

2. Мойсеєнко І.М. Нейронауки як підґрунтя до корекції сенсомоторики дітей з розладами аутичного спектру. *Педагогіка та психологія*. Вип.61. 2019. С. 122–131.

3. Островська К.О., Качмарик Х.В. Особливості психологічного супроводу навчання аутичних дітей. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер.19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2013. Вип. 23. С. 370–375.

4. Токарева Н.М. Шамне А.В. Вікова та педагогічна психологія : навч.посіб. 2017. 548 с.

5. Трикоз С.В. Застосування сенсорних ігор та вправ у навчанні дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2020. Вип. 16. С. 328–342.

6. Boyle B., Arnedillo-Sanchez I. The Inclusion of Children on the Autism Spectrum in the Design of Learning Technologies: A Small-Scale Exploration of Adults' Perspectives. *Frontiers in Education*. Vol.7. 2022. P.13.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-553-5-33>

ЗНАЧИМІСТЬ ЗОРОВО-МОТОРНОГО ПРАКСИСУ ДЛЯ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Мога Микола Данилович

*доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки, дошкільної та спеціальної освіти
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

Актуальність проблеми. Для повноцінної адаптації дитини до життя необхідна скоординована діяльність всіх сенсорних систем. При опануванні дитиною оточуючого матеріального середовища одну з провідних ролей грає постуральна система апломбу (за П. М. Гаже), тобто система збереження стійкого положення тіла дитини як в статичній, так і в динамічній. Серед п'яти сенсорних каналів, які беруть участь в збереженні стійкого положення тіла дитини в просторі – два канали належать саме зоровій системі: зоровий канал і окуломоторний канал. Перший канал відповідає за контроль зовнішнього простору, а другий – за координацію рухів очима, окуломоторну координацію, бінокулярний зір. Саме зорова система, зокрема її зорово-моторна складова, в філогенетичному аспекті є першочерговою, домінуючою. Неабияку роль у пізнавальній активності дитини відіграє формування системи «око – рух» як становлення зорово-моторного праксису. Цей вид праксису лежить в основі різних побутових та навчальних бімануальних дій, зокрема кистями та пальцями. Він необхідний для читання, малювання, креслення, письма, конструктивних предметно-практичних дій. Розвиток пізнавальної діяльності дитини залежить від ступеня сформованості багатьох анатомо-фізіологічних систем організму, при цьому становлення системи «око – рух» є провідним в активному освоєнні дитиною навколишнього світу. Нажаль, зорово-моторному праксису дітей із особливими освітніми потребами досі